

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

ZOLTÁN a kuruzsló-pört követő augusztusban Pestre utazott. Bálint ismételten hívta, de mindig akadt baj a kolóniában, amely otthon tapasztotta. Egyik nyári este azonban Boda János pincéje előtt, egy futó csillag villanása olyan elevenen nyilalta belé a farkasréti alorvos-szoba erkélyét s a rokon csillagokat, amelyek a kétféle bánatfoltról szóló beszélgetés éjszakáján szaladtak a svábhegyi apácázárda mögé, hogy hazamenet sem tudott a barátja vonásaitól szabadulni. Meg kell látogatnom őt, tökélte el magát, amíg az előttük széthajló s mögöttük összecsapó nádon át a bátyja csapásán haza ballagott.

Amióta Zoltán a Cigánysoron élt, állandóan leveleztek s úgy hitték a legtitkosabb gondolataikat is rája bízták a levélviták ide-odajáró takács-székére. S mégis, e meghitt levelek előtt Zoltánt sohasem borította el az az unszoló baráti nosztalgia, amelyet a sok száz közül épen ez az egy hulló csillag hagyott a milliő szemmel hunyorgó ég alatt. A levelek betűiben barátja mint a gondolatok ismerős kristályosodási módja, rokonszenves, de elvont rendszer mutatkozott, ez a véletlen csillag azonban baráti kitárulása percét idézte fel az idő rohanó avarából. Különös elevenen látta kissé előreesett vállai fölött a fáradt, hosszú arcot, a száj meggyötört, okos vonalát s a segélykönyörgésükben is szegyenkezőn csillogó szemeket. Akkor sem láthatta ilyen elevenen, amikor szemben ült vele s a tücsök szóval aládudolt s örültek ordításával megszaggatott élettörténetét hallgatta. Csak a nagyon kedves, soká aluvó, roppant erővel ébredő emlékeink jelennek meg ilyen elevenen, szinte művészileg megsűrten és megvilágítottan. Ez az erkélyen ülő barát, ez a kissé előreesett váll az emberi szomorúság egyik megismert faja volt s Zoltán nem állhatott ellent e szomorúság hívásának. Oda kellett sietnie ehhez az élethez, amely egy hirtelen fölmerült emléken át ilyen sürgős idézést küldött neki. Másnap megsürgönyözte, hogy megy s harmadnap délre Bálintnál volt.

Bálint ezen a tavaszon ott hagyta a svábhegyi szanatóriumot s egy kültelki tömeg-megfigyelő vezetését vette át. A szanatóriumban nem tudott megszokni. Ebbe a szanatóriumba csak könnyebb betegeket vettek föl. Ezek az orvost a hisztériájuk fizetett cselédjének tekintették s ez a hisztéria sokszor alig volt több, mint nevetlenség. Előkelő vagy kivételes helyzetű emberek lebzselték itt, akik megengedhették, hogy

egy-két hónapra ellazítsák az önfegyvelmező gépezetüket. Akadtak olyanok, akiket az élet kényszerített állandó, fokozott önuralomra s itt kerestek felfrissülést az önuralom-vesztés orgiáiban. A legtöbben azonban nem tudtak mit kezdeni magukkal s ez a kibírhatatlan céltalanság fakadt ki a türelmetlen rosszkódásaikban. Az orvostól megkívánták, hogy a betegségüket komolyan vegye s bizonyos hókuszs-pókuszokkal szolgálja ki, de visszautasítottak minden komoly átnevelő beavatkozást. Meggyógyulnak ők maguktól is, ha nagyon muszáj.

De az emberanyag e silányságánál is jobban bosszantotta Bálintot, hogy ez a szanatóriumi főorvosság végleg odadobta őt azoknak a föl-felé hajtó rokon és faji erőknél, amelyek eltökélték, hogy ő «nagy lumen», sőt «zseni» s mindenáron a fényes karrier sivar magasságába akarták tolni. Nem mehetett úgy társaságba, hogy öten-hatan agyon ne áradozzák s az ujságok becsent reklámcikkeket hoztak az ő megdöbbentő eredményű módszeréről. A mögötte álló társadalmi rétegnek ez a vak sodrása sértette és megfélemlítette. Az áradozás nem neki szólt, hanem a «közülünk valónak», a karrierrel nem őt akarták felemelni, hanem magukat. Megpróbálta kihívni a támogatóit, gúnyolódott a fáján; ezek a csipkelődések azonban a «zseni» fintorainak számítottak s új áradozásokat fiadzottak. Senki sem kételkedett benne, hogy Bálint az ő emberük s ha csipkelődik, annál inkább. Néha gyöttrő félelem szakadt rá ezzel a kollektív sodrással szemben, amelyet talán észre sem vesz, vagy a maga érdemének könyvel el, ha egyéni fejlődése szembe nem állítja vele. Így azonban az örvénybe került úszó kétségbeesését váltotta ki belőle. Kapóra jött neki ez a siralmasan berendezett külterki megfigyelőtelep. Most kiszabadulok ebből a megsemmisítő népszerűségből gondolta s elfogadta a telep vezetését.

Zoltán, akit a szőlőhegyi este mélyéből földidézett Bálint gyötört mosolyú ajka szólított fel Pestre, majdnem csalódottan állt meg a friss mézszagú, sötét, kórház-folyosó mélyéből elésiető férfi előtt. Bálint mögött vidoran úszott a szétgombolt fehér kabát s amint jött, a mozdulatait egy árnyalattal túlhajtotta. Olyan ember mozog így, aki hosszú lelki gátlás alól hirtelen szabadul föl. Az izmai sokalják a belülről kapott szabadságot s elkajláskodják az erőfölösleget. Örült, hogy megszabadult a nagybácsik hausse-hullámából, örült, hogy megint a maga elemében él s örült, hogy az ő cigánysori prófétáját megölelhette. Végigvezette Zoltánt a kaszárnyából átalakított szükség-kórház alacsony, hajtott ablakbaltú terméin s egy szuszra akarta minden beteget kitalálni. Valami diákos, kérész-boldogság szabadult fel az ő tartózkodó, szomorkás modora alól. Mintha ő lett volna az öccse s Zoltán az ő messzejárt bátyja, akit most mindjárt elkápráztat a maga játékaival.

— Ez az én Cigánysorom — magyarázta vidoran. «Mert a Cigánysor nem egy adott hely, Hódos szegény negyede, hanem az erkölcsi beállítottságú ember térbe objektívált lelkiismerete.» Szép kis mondat; azt hiszem, jól idéztem. Ez a térben objektívált lelkiismeret maga is

megérdemelné az egyetemi katedrát... Hogyan, te nem ismeresz rá erre a mondatra? ... Nem olvastad a mi Alfréd barátunk tanulmányát? Lehetetlen. Én meg azt hittem, téged épen ez az «Új középkor felé» csábított fel hozzám. Még morogtam is, no lám, az én hívásom nulla, de megteszik szenzációnak s itt terem. Komolyan nem olvastad? Mindégy; most már benne vagy, mint Pilátus a crédóban. Behr Alfréd a tegnapi sürgönyöd óta odaszögez a telefonhoz. Minden negyedórában csöngetnek: főorvos úr a telefonhoz. Persze, megint Alfréd. Megígértette, hogy ma délután elviszlek hozzá. Az a gyanúm, hogy fél Budapestet odacsődíti a tiszteletedre. Mennyire örülök, hogy nem tudsz erről a cikkről. Egy kicsit megszeppentem, amikor a sürgönyödet kibontottam. Abban a pillanatban tettem le Alfréd dolgozatát. Mondhatom, helyre kis Neumann Terézt faragott belőled. Hoho, gondoltam, a sürgöny szerint, te kötélnék állsz az Alfréd «neoközépkor»-ához. Milyen képet vágjak akkor én tehozzád? Itt van egy Boda Zoltán, aki az Alfréd irkáján át lép be hozzám s a ruháján s a hajában még ott fityeg néhány pedánsan finom mondatfoszlány. Komoly maradjak előtte vagy a szemébe kacagjak? ... Szóval, te semmit se tudsz róla, hogy huszonnégy óra óta te rád van föltéve Bors Alfréd tudós tekintélye. Vagy ő avatja ezentúl szentté az embereket vagy őt avatja hamis pápává a közhumor. S ez mind attól függ, hogy te ma este milyen Rasputinnak bizonyulsz. Olvasd csak el. Lásd te is, miféle tünete vagy a kor misztikus túlfűtöttségének. Itt az irodám, itt a Pallas szeptember elsejei száma. Én csak végigvizitelek a Cigánysoromon s jövök. Nagyon örülök, hogy értem jöttél fel s nem a neoközépkorért.

Zoltán egyedül maradt a rozoga íróasztal előtt, melynek a telesepegtetett zöld posztója legalább három különféle árnyalatú tintanemzedékre árulkodott. Előtte a Pallas vaskos füzete; mindjárt az első oldalon az «Új középkor felé» című tanulmány. Legalább negyven oldal, minden második, harmadik oldalon egy-egy alcím, ilyesfélék mint Korstílus és elnyomott alkati komponensek, A magyar Rasputin, A cigánysor mint térben objektivált lelkiismeret, Boda Zoltán szimbólikus élete.

Zoltán Bálint gúnyos ajánlása ellenére sem tagadhatta le, hogy amíg ezt a vaskos negyven oldal a két ujjá közt összefogta, különös, hiú szédülés fordította meg körülötte a világot. Egész kis könyv, takarította akaratlanul is az ujjá s ez a negyven oldal róla vélekedik. Aki elolvassa, új találgatásokba bocsátkozik: vajjon ki ez a Boda Zoltán. S ha holnap előadást hirdet a Vigadóban, talán megtelnek a padok s egy nagy város színe fordítja felé «emberi várakozásait». De amint itt-ott bele-belekapott a dolgozatba, aztán egyhuzamban végigsöpörte a szemé, leszállt fejéből ez a hiú zsibbadás s hatalmas megnyugtató biztonság maradt utána. Nemcsak a szoba, de az ablakon beintó város is összetöpörödött. Olyan játékváros lett belőle, mintha egy Bors Alfréd rakta volna az esőszivárgásnyi Duna partjára.

A tanulmány gondolatmenete körülbelül ez volt: Minden kor kiemel bizonyos emberi hajlandóságokat s ezeknek az aláhúzásával teremti meg a maga stílusát. Más általános emberi hajlamok ugyanekkor leszorulnak s tudatalatti ellenzékévé válnak a kor stílusának. Bizonyos idő multán az uralkodó stílus kiéli magát s nem bír megküzdenni ellenzékével. Az ellenzéki stílus rokonhangolású embereket talál, akik végrehajtják a kor stílus-forradalmát. Így a mi korunk, amelynek az életre való ember volt az ideálja, egyre jobban megduzzasztja az élettagadás lappangó szintjét. Miután a szabadverseny-demokráciában végkép szentesítettük az életrevalóság uralmát, kezdjük belátni, hogy ez az életrevalóság-kultusz erkölcsi anarchia. Az idő ingája átjutott a holtpontra s meglódlott az élettagadás felé. Az emberiség új középkor felé halad. Ennek a stílváltásnak rendkívül érdekes tünete az a fiatal magyar szigorló orvos, akinek nemrég tárgyalta kuruzsló-pörét az egyik dunántúli járásbíró. (Itt a Boda-család és Boda Zoltán lelki képe s színes életrajza következett a kuruzsló-pörig.) Alfréd ebben a Boda Zoltánban különösen három olyan tulajdonságot talált, amely őt középkori emberré stigmatizálja: a) transzponált ambíciók; b) személytelenség; c) aszociabilitás. A transzponált ambíció azt jelenti, hogy Zoltán is törekvő, de törekvéseinek a mértéke nem az élet, hanem az Isten, azaz nem sikerekre, hanem tökéletességre törekszik. A személytelenség azt jelenti, hogy nem akarja magát mint egyént dokumentálni. Kitérő verseket írt, de belátta, hogy az írás hiúság. Az író be akarja bizonyítani, hogy ki ő, holott az Isten úgyszólván tudja, kicsoda. Ugyanezért húzódtott vissza a tudományos pálya elől. Egyetlen kinyomtatott dolgozata tudomány-romboló mű. Az irgalmasság nevében pellengérezte ki a kutatás hiúságát. Boda Zoltán nem véletlenül vonul vissza a Cigánysor homályába, hanem mert csak így kerülheti el a személyi dokumentálódást. Harmadik stigmája az aszociabilitás, azt jelenti, hogy Zoltán közönyös a szabad versenyre épített társadalommal szemben s mint Dosztojevszkij, ő is az egyház államára mutat a társadalmi osztályok állama előtt. Ő a kitérő orvos, azért lett kuruzsló, mert nem akarta a társadalom kinevezését elfogadni. Neki csak az a megbízás kell, amelyet a nép szíve, a láthatatlan egyház, adott neki. Kiemelte Alfréd, hogy Zoltán eszméi más agyban is megteremhetek volna, az ő eszméinek azonban az ad súlyt, hogy zsenije eltékozlásával állt értük jót. Erre az áldozatra őt csak az életrevaló ember eszményeitől teljesen elütő, élettagadó, középkori alkata tette képessé. A dolgozat frappáns fordulattal zárult. Alfréd az egyház nagy felzúdulását jósolta meg benne. A Boda Zoltánok lelke megduzzasztja az egyház életerejét s Alfréd lelki szemei már látják az új III. Incét, aki Zoltán láthatatlan egyházával tölti meg a láthatót s palástja alá vonva a királyságokat és köztársaságokat, megvalósítja az *egy* egyház és egy emberiség halhatatlan álmát.

Ezt az aránylag könnyen áttekinthető gondolatmenetet Alfréd igen finom, de már nehezebben kiverhető gondolatéktiményekkel díszít

tette ki, ahogy az összehasonlító barokk tanárától el is várta az ember. Tagadhatatlan, hogy Zoltán gondolatainak egy részét igen ügyesen csípte el, úgy hogy a hősnek itt is, ott is rá kellett ismernie a tulajdon mondataira. Néhol ő maga bámulta volna Alfréd finom, bogozó művészetét, ha az egész nem durva hamisítás. Így azonban, amikor a dolgozat vége felé ért, az egész «Új középkor felé» egy problémává zsugorodott: Hol itt a szemfényvesztés? Hogy áll ki a hű részletekből ez a teljesen hamis egész? Nyilvánvaló volt, hogy ez a cikk az élettágadó alkatról nagyon is életrevaló írás; ha más nem, a befejezés fölösleges kacsintása világosan elárulta ezt. Hiszen ez a megígért Ince pápa már eleve szocializálta az aszociabilis Boda Zoltánt s a magyar Rasputin és szűz Rasputin-féle kifejezésekkel teletűzdelt dolgozat voltaképpen egyet akart mondani: zavarosfejű emberek szaladgálnak a világban, jó idők várnak az egyházra. De hogy sikerült ennek a stréber célnak a szolgálataiba csenni az ő gondolatait? Miféle szellemi hűtlenség ragasztotta őket össze ilyen durva csalássá? Hogy lakhat meg egy emberben ilyen méretű megértés mellett ilyen méretű erkölcsstelenség?

A legjobban az a borraivaló háborította fel, amellyel Alfréd őt akarta megkenni. Az egyház megkapja az új, III. Incéről szóló jóslatot, Zoltán megkapja a «modern szent» titulusát s Alfréd ebből az alkalomból is nő egy fél fejet. De ahogy Zoltánnak a maga porcióját kimérte, majdnem mulatságosan szemtelen volt. «Boda Zoltán eldobta a tollat, a szellemi kozmetikának ezt az ajakírját, mellyel az intellektuális hiúság tükre előtt ékítette magát s hívő Narcissus, lelkiismerete vizeiben szemléli magát. Ketten maradtak ő és az Isten folyója. De amint a középkor szentjei sem maguk jegyezték fel élettörténetüket s legendájuk mégis ránk maradt, Boda Zoltán kivételes életét is föl kell emelnünk a Cigánysor homályából. Ha ő lemondott is az emberi emlékezetről, az emberi emlékezet nem mondhat le őrá.»

— Ennyin akarnak megvenni! — fakadt ki Zoltánból a méltatlankodó kacagás. Eszébe jutott ujjainak az előbbi taksáló mozdulata s az édes szédület, amellyel a maradék hiúsága pörgette meg körülötte a szobát. — Hát csak ennyid van — mormogta gúnyosan az ördög felé, aki az ablaknál állt s Behr Alfréd kiszolgáló mosolyával mutatta a várost, amelynek, ha akarja, ő lesz a Rasputinja. Ez volt az a pillanat, amelyben Budapest olyan kicsiny rakás játékház lett az esőfolyásnyi Duna partján, hogy Zoltán azt hitte, átlépheti.

— No, Rasputin barátom — szólta rá a belépő Bálint — mit keresel azon a koronás halmon odaát? Örömmel látom, hogy nem a legjobb kedvben vagy. Ki mint él, úgy ítél; ennyit erre az egész neoközépkorra. Hanem most már cserbe ne hagyj. Megígérttem, hogy oda toloncollak.

— Mért ne? Negyven oldal ajánlat megérdemel három betű «nem»-et...

Bálint azonban tévedett, Alfréd nem csődítette össze fél Budapestet. Kicsiny, de rendkívül kényesen összeválogatott társaság fogadta

öket. Ez a társaság inkább azokhoz a különböző szakmákból összedett bizottságokhoz hasonlított, amelyek egy-egy fizikai, vagy épen spiritizta tüneményt szoktak ellenőrizni, mint egy fogadónap vendégeihez. A fogadószoba helyett az erőltetett komolyságú férfidolgozóban szolgálták fel a teát, ahol a fekete mammut bútor, mintha csak a vékonypénzű Behr Alfréd szellemi súlyosságát képviselte volna. Még az ifjú Borsné mandulaszemei is száműzettek erre az estére, nehogy ferde és kacér vágásuk megossa Alfrédet szíve féltékeny szorongása s az experimentumra irányított figyelme közt.

Amikor Zoltán és barátja beléptek, először ő sietett elébük, aztán a többi óriás bőrkarosszék is sorra fölbukta a belésüllyedt intellektuális tekintélyeket, mint csömörlött száj a falatot. Persze ennek a felállásnak is megvolt a hierarchikus menete. A két fiatal író előbb állt fel, mint a pap s a jobboldali szerkesztő fürgébb volt, mint a híres egyetemi tanár.

Végre azonban az egyetemi tanár is kezét fogott Boda Zoltánnal, oly jóindulatúan, ahogy csak egy nyilvános tanár pisloghat az ő dócense «esetére», aki a szellemi feudalizmus törvénye szerint az ő esete is, hacsak másodízen is. A szerkesztő a kézfogás után viszont rögtön visszazökkent a székbe s minden tartózkodás nélkül fürkészte a bemutatottat. Úgy ült ott, mint egy vizsgálóbíró; a szemüvege ravasz-kásan csillogott, mint külön emberi szem. A fiatal pap (ugyanaz, aki a hódosi házzsentelőn Claudelt védte), melegen és biztatón nézett Zoltán szemébe: úgy-úgy testvérem, tégy tanúságot a megígért III. Ince mellett.

A két fiatal író közül az egyik a francia iskolát képviselte, nem a régi, csillogón-szellemeset, hanem az új, ortodox-zárkózottat. Ez úgy állt a széke mögött, mint befalazott torony, őrizte a hangját. Rendkívül képzett zsidó-keresztény fiatalember volt, épúgy mint Bálint, örökös harcban a zsidóságával. De míg Bálintnál ez a harc a lélek hajlamai ellen irányult, ő a szellemi megnyilatkozás zsidós formáit nyeste le magában. Olyan hevesen szisszent fel minden zsidós fintor, gúny, könnyűség ellen, ahogy az ember csak a maga leszokott hibái ellen tiltakozhat. Minden erkölcsi ereje természetadta modorának a fékentartásában őrlődött föl. Zoltán bemutatását az irodalom vénei előtt, akik közé ő is tartozott, tipikusan «zsidó trükk»-nek tartotta, Majd megmutatja ő, milyen fanyaron kell az ilyen kultúrctalással szemben viselkedni.

A bemutatandó fenomén annyira a levegőben lógott, hogy senki sem merte a kísérletet megindítani. Alfréd a vendégek jogának tekintette ezt, mint valami alapkö-letételt, a vének viszont nem tudtak hozzákezdeni. A támadt csönd jó rést nyújtott a másik fiatal író profán hajlandóságának, aki a népies magyaros iskolát képviselte s azzal ült ide, hogy nevetségessé teszi Behr Alfréd pápáskodását. Ennek a szép szál népies írónak nagyon műszékelyesen állt a fogai közt a nyelve s a bütykös ujjai is ismerősek voltak Zoltánnak valahonnét.

— Hát mégis csak te vagy az? — árasztotta Zoltánra a jókedvét. Olvasom a Bors Alfréd irkáját. Boda Zoltán? Hó, ismertem én Livornóban ilyen legényecskét, azzal megeshetett, hogy szent vált belőle. Mondom Alfrédnek, te miféle szent ez a tiéd? Olyan-e, hogy a bolondnak ad igazat? Olvashattad, mondja. No, akkor az én Bodám az. Benn volt ebben már akkor is ez a szimpátia. Ott csetlett-botlott köztünk egy kis tanár, aki addig ette az ápluszbét, amíg matematikává változott. Akit meg akart sérteni, annak azt mondta, maga áltört. Ennek minden esetlegesség volt, még a cipő is, amiből kilógott a lába. Az én Zoltán barátom, már akkor összekapott velem ezért a bolondért. Igaz, mi lett a kicsiny Frölichből?

— Az meghalt az őszön — felelte Zoltán —, de mi lett belőled? Azt hittem, a Concordeon kerülgeted az autókat.

— Az autók még hagyján, hanem az a sok cipő, amit kisubickoltam. Egy szállodára való cipő, minden hajnalban. Némelyik fölkunkorítja az orrát, a másik lereszeli. Van, aki a talpa közepét lyukasztja ki, a másik a sarkát köszörüli félre. Szegény Finta Dénes, még bele találsz zavarodni a lábtyútanba! Ennyi erővel akár magyar író is lehetsz, gondolom. Fogom magam s cipőpucolás közben teleírok két pakli cigarettapapírt. Lemásolom, elküldöm Pestre. Kettő annyit se ír rá, hogy eb vagy kutya, de a harmadiknak ép ilyen székel, cipőpucoló novellákra van szüksége. A Saint Michelen van egy ujságos bódé, annál veszem meg a tulajdon firkám. Itthon meg még cikket is iratnak rólam, azt mondja: a székel Knut Hamsun. Már minthogy azt se a kamarása öltöztette, meg engem sem. Így faragják Pesten a Knut Hamsunokat. De hallom, hogy szentet is tudnak csinálni.

A szerkesztő szemüvege megütközve csillogott. A többiek arcán is elakadt a mosoly, nem sok érzékük volt a berecki humorhoz. De Finta Dénes épen ezt kereste, ő a székel eredetiség volt; egyik helyen le kellett ejtenie az emberek állát, hogy a másik helyütt elmondhassa, milyen eredetien ejtette le. Alfréd már bánta, hogy a népies iskolát is képviseltette s kínos mosollyal figyelmeztette a társaságot, hogy Dénesnek ez az eredetisége, őt így kell venni, ő ezt tudja.

— Én nem ismerem azt a livornoi esetet — magyarázta —, de természetes, hogy Boda Zoltán a bolond pártjára állt. Ki a bolond? Bolond, aki az élet helyett a fikciót választja. Az elmebeteg is élettagadó, szerencsétlen élettagadó, aki nem jutott el a vallás élettagadásáig. Azt is lehetne mondani, hogy az elmebaj a vallásra képtelenek vallása. Az eredmény szédületesen más, de a kiindulási pont ugyanaz.

Az egyetemi tanár rábólintott. — Nem rossz, mondta azzal az elismeréssel, amellyel még a középiskolában jutalmazta meg a nebulók sikerültebb ötleteit. — Azt ne higyjük azonban, hogy ez az élettagadás, ahogy Alfréd barátunk nevezi, valami új dolog. Most foglalkozom a pásztor-költészettel. Mi az árkádikus élet? Költött világ, amelyben ott lappang az egyelőre ildomos, életelleni forradalom. Még nem ment át eléggé

a köztudatba, hogy Rousseau ebben a pásztorköltészetben gyökeredzik. S ki volt Tolsztoj és Dosztojevszkij? Orosz Rousseauk, akik faji adottságuknál fogva nem a természetességre, hanem a vallásra appeláltak. Igen, a folyamat a legújabb mozgalmakig nyomon követhető s ép ezért hiba az árkádikus költészet jelentőségét lebecsülni.

— Rousseau és Dosztojevszkij az a két betegség, amelyet Európának ki kell hevernie — jegyezte meg az ortodox-francia író s örült, hogy ilyen tömören olvashatta rá Alfrédre a maga ítéletét. Ezt jól megmondta s nincs oka rá, hogy az este még egyszer kinyissa a száját.

A fiatal papot azonban Alfréd dolgozatának a befejezése bökte.

— Rám — jegyezte meg —, Bors Alfréd dolgozatának az a része hatott revelációszerűen, ahol a vallásos érzés föllendüléséről szól. Magam is azt hiszem, hogy elközelgett az új III. Ince s nemsokára megint az egyház lesz az emberiség legerősebb közössége. A mély vallásosság olyan helyekről sarjad fel, ahonnet nem is vártuk. Itt van például Boda Zoltán, aki protestáns származása és természettudományos képzettsége ellenére is a mi emberünk. A múlt század természet-tudósai közt hiába kerestünk volna hasonló jelenséget.

— Ez az, amit én az alkatok forradalmának neveztem el — tért vissza Alfréd a maga tételéhez. — Az emberiségben új igények mutatkoznak s Boda Zoltánra ép mint ilyen új, keresztény igényre kell figyelni.

— Ez mind nagyon szép — vágott közbe a jobboldali szerkesztő. — Én ugyan csak futólag nézhettem át Bors Alfréd barátom cikkét, de körülbelül tudom, miről van szó. Hajlandó is volnék iratni róla, esetleg riportereket is küldenék le — hogy is hívják azt a falut? — oda Hodosra. Azt hiszem a közönséget érdekelné a dolog, különösen a gyógyítások. Talán emlékeznek arra a csodára tavaly Somogyban, egy hónapig írtunk róla. Szűz Mária jelent meg a kútban, vagy valami ilyesmi. Akkor megfigyeltem a villanyoson az embereket, minden ujság azon az oldalon volt kifordítva. Én nagyon érdekesnek tartom Boda úr esetét, de nézzük egy kicsit gyakorlati szemmel a dolgot. Mi nemcsak a keresztény álláspontot védjük, hanem ugyebár a társadalmi rendet is. Már most mit szólnak ahhoz az emberek, ha mi egy . . . nos nevezzük nevén, kuruzslót kezdünk reklámozni. Pardon, én tudom, hogy ez a kuruzslóság elvi jelentőségű. De helyezkedjünk a tekintélyek álláspontjára. Az Orvosszövetség nyílt levélben fog megtámadni minket s mit szól a Tudományegyetem egy ilyen diploma-mellőző mozgalomhoz?

— Mond valamit — jegyezte meg az egyetemi tanár s barátjára, az orvostudományi dékánra gondolt.

— De végre is itt nem arról van szó — mentegetőzött Alfréd —, hogy egy bedugult medikus elment falura kuruzsolni. Amit a társadalom, mint állami rend veszít, azt mint keresztény közösség busásan visszakapja.

— Jó, jó, nekem ne magyarázd barátom, én értem ezt. De a lapot végre is nem az tartja el, amit mi ketten megértünk, hanem amit min-

denki megért. Nem tehetné le ön mégis csak azt a szigorlatot? — fordult Zoltán felé. — Hígyje el, még az igazi nagy vallásalapítók is tettek engedményeket a társadalomnak.

Zoltán hagyta, hadd kunkorodjék csattanóig a beszélgetés ostor-szija. Nem szállt szembe az óvatosabb megjegyzésekkel, hadd bátorodjanak neki, ugorjék csak elő a társaság valódi génusza. Ezt a csillogó szemű szerkesztőt az Isten is arra szánta, hogy a társaság génusza legyen! Alfréd dolgozata s a szerkesztő naiv gyakorlatisága közt úgyis csak kifejezésbeli a különbség. Azt nehezebb megérteni, erre könnyebb válaszolni.

— Felénk az akácot használják szerszámfának — jegyezte meg mosolyogva. Az akác jó kocsirúdnak, járomnak s jó vendégoldalnak. Mit szólna szerkesztő úr gyakorlati érzéke ahhoz, ha valaki odaállna a határ egy szál vadkörtefája elé s oktatgatni kezdené, barátom, igazán másként csavarhatnád a rostjaidat s más göböket növeszthetnél a derekadban. Nem is sokat kellene változnod s milyen jó járom lennél az ökreink nyakán s milyen vidáman kurjongatnánk a kocsin, amelynek te lennél a rúdja. Nem gyermeki dolog-e így szólni a vadkörtefához, amikor az egész határ teli van akáccal s minden tönkrement gégejű vásári kikiáltó elszegődik kirakat-karthauzinak.

A szerkesztő szemüvege szélén megállt a ravaszksáson hunyorgó fény s kivörösödött arca közepén elnyílt a szája.

— Mit akar ezzel mondani?

— Semmit, uram. Mért vonjuk el a figyelmünket ezekről a szendvicsekről. Nincs komoly okunk rá. Én nem tudom, sürgős igénye-e a társadalomnak egy zavaros fejű szent, akiből új III. Incékre lehet következtetni, de ha igen, sokkal engedelmesebb lelkek futkároznak a világban, mint én. Maradjunk meg a régi módszer mellett. Szent az legyen, aki nem felelhet vissza a szenttéavatónak. Vagy ha már élő szentre van szükség, legyen gölem-szent, akibe mi tesszük a szót.

Az a hét arc úgy állt ott, mint hét kútfeje a kínozásnak s ugyancsak bő kútfők lehettek, mert a kínozás előntötte a szobát, egy ige sem buggyant fel a nagy csendességből. Ezért a gróbiánért kellett idejőnnöm, gondolta az egyetemi tanár s a gimnazista lánya ping-pong asztala csillant meg előtte. Milyen kár volt a ma esti ping-pongot elmulasztani. Alfréd mentette a menthetetlent.

— Boda Zoltán nem lenne Boda Zoltán, ha nem így beszélne. Ez az ő koncepciója.

— Pardon — méltatlankodott a szerkesztő. Vagy van valami dolgom az emberekkel s akkor tisztelem a sajtót, vagy nincs s akkor nem kacérkodom a nyilvánossággal. Nagyon szép dáma legyen az, aki le meri köpni azt, akivel kacérkodik.

A jóérzésű pap minden átmenet nélkül Francis Jammes verseiről kezdett beszélni s Alfréd is izzadt, hogy a helyzet kínozását enyhítse. Mindenkiről volt egy törzslapja s mindeniken ott sorakoztak a megkenhető

gyöngeségeik. Félóra alatt az egyetemi tanár, a szerkesztő, de még a fiatalabbak is úgy ültek ott, mintha egy kenőasszony hüvelykje sétálta volna végig a bordáik közét. A társalgás felélénkült, csak Zoltán karoszéke került vesztegzár alá, mint pestises gálya, amely felé még tekinteni sem szabad.

— Te sem tudod, mi az az erdélyi politika, — fakadt ki Finta Dénesből a nevetés, amikor az előkelő Bajza-utcai bérház vörösréztől csillogó kapualja alól az esti eső felsikálta járdára léptek. — Bálintot már elébb haza hívták telefonon, búcsúzatlan lépett meg s a két hajdani fogolytárs [maga ballagott a csillogó Andrássy-úton, melynek nedves aszfaltja mohón szívta az ívlámpák fényességét s elmosódó tükröt tartott a nesztelen gumikon sikló autók alá. Dénes boldog volt, hogy megszabadult párizsi hotelszolga multjától, de azért a kiállt multnak is örült, mert micsoda író az, aki nem volt hotelszolga. Még Zoltánnal is kibékült, amiért olyan derekasan felültette a kis Borsot. Ő ugyan jobb hasonlatot vágott volna ki, mint az az akácfáról szóló, de egy Királyhágón innenitől ennyi is elég. Van hajlama ennek a szentnek a góbéságra, csak nem tudja szegény feje, mit kezdjen magával. Ő mindenesetre nem sajnálja tőle a szép, mókás beszédjét, amely mögé az emberek iránti legteljesebb közönyét rejtette el.

— Mi voltaképpen ellenapostolok vagyunk — magyarázta vidáman. — Én legalább tudok egy árvát, akiből te prófétáltál ki engemet. Vékonnyabb szerszámmal keresi a kenyerét, mint az ökörszem s nem léphet úgy, hogy a jobb fele meg ne irigyelje a balt. Hát persze, hogy a Balázs szabó az. Vagy két éve kimentem én Budáról nyugat felé, hogy majd keletről jövök vissza. El is értem Augsburgig s ott rám akadt ez a hibás. Úgy hozzám tapadt, hogy amikor a francia határon leválasztották rólam, mintha magamat gyógyítottak volna ki a sántaságból. Szegény hajdemák, nagyon ragaszkodott hozzám, azt remélte, én világosítom meg őt, hogy a húslé rontja-e meg az embert vagy a tökkáposzta. Párizsba ívszámra küldte utánam a vallomásokat. Hanem, amikor hazaértem, első este kijelentette, hogy csalódott bennem. Olyan vagyok, mint a női ruhán a flitt, csak csillogok s nincs bennem semmi emberi szolidaritás. Volt neki egy lakója, egy medikus, valami Boda Zoltán, abban volt. Gondoltam, pénz kell neki s kínáltam a regényem előlegéből. De neki csak a szolidaritás kellett, meg te. Hát apám, hol vegyem én azt a szolidaritást? A köldökömmel együtt azt is lecsípték. Nézze el, engem csak aféle tanulatlan asszony segített a világra, mivel az anyám volt a bába.

— S most mit csinál Balázs?

— Itt él Pesten, a Bethlen-utcában gyűjti a ruhakelmét. Minap egy adótiszt szememláltára vette vissza tőle az anyagot. Két hete feküdt nála s még csak bele sem szabott.

Zoltán elkísérte Dénest az Oktogonig, ott elbúcsúzott s visszaroht a Bethlen-utcába. Akkor zárták a kapukat, Zoltánnak szeren-

cséje volt, csak három házmestert kellett megkérdeznie, a harmadik rábólintott, igen a sánta szabó itt albérlő a harmadik emeleten. Zoltán fölment. Szutykos lányka nyitott neki ajtót s oda mutatott a szobaajtóra : Csak tessék bemenni, Balázs úr még fent van.

Zoltán benyitott. A kis kézilámpa ernyője alól sovány, borostás arc emelte felé kérdő megdöbbenését. Zoltánt Alfréd egész ötőrai teájáért kárpótolta az örömmek az a gyors felsziporkázása, amely az idegennek szóló csodálkozás alól a felismert Boda Zoltán felé csapott. Balázs fölfelé fordította az arcát s azzal a vonító nevetéssel üdvözölte őt, amely Zoltánt a farkasordításra emlékeztette. A következő pillanatban a dere sedő ember ott volt a karjai közt. Zoltán az egész éjtszakát vele töltötte s azzal az ígérettel vált el tőle, hogy utána néz, kell-e Schwartz Irmának segéd. Tavaly halt meg az apja, elkél mellé a segítség.

Zoltán csak néhány napig maradt Pesten. Nem találta itt a helyét, hiányzott neki a gyarmata s csak annyit időzött, hogy Bálintot meg ne sértse. Olyan vagyok, mint a falusi öregek, mondta mosolyogva, riaszt ez a sok élet, amelyhez semmi közöm. Megijedek, hogy újra kell ereszenem a gyökereimet. Az embert nemcsak az évei öregítik meg, hanem a barátai is.

Bálint megígérte, hogy a nyári szabadságát Hódoson tölti s Zoltán hazautazott a maga gyarmatára. Hátat fordított Bors Alfrédnek s a sajtónak, amely a Cigánysorból is kegyhelyet csinál, ha kedve tartja. Nem, ez a Cigánysor, ahová Zoltán visszatért, nem az emberi ideák színpada volt többé, mint Laci gondolta, hanem egy egyszerű Cigánysor, amilyen minden faluban van. Zoltán elhárította magától a nyilvános ságot, amelyet az ördög tartott elé rontó tükörül. De vajjon a sajtó-e az ördög utolsó csábítása?

December elején Zoltán levelet kapott Amerikából. Az anyja dugta oda neki, ő vette át a vén postakihordónétól s ki tudja mért, elrejtette az ura elől. Nem kérte Zoltánt, hogy mutassa meg neki, nem figyelmeztette, hogy rejtse el az apja elől, még azt sem mondta meg, kitől jött. Csak a szemébe tért vissza egy különös izgatott csillogás s az elmosott tényérokak rakta szokatlan csörömpöléssel egymás hegyére. Zoltán meglepetten nézte a boríték türelmetlen szálas betűit, aztán az anyja reszkető babrálását s csak erről értette meg, hogy a bátyja írt. Jani, az ismeretlen testvér, aki huszonöt év után átnyúlt a tengeren s visszaidézte anyja tompa szeméibe a fényt, amelyet sem ő, sem az apja nem látott évek óta.

A levél hosszú volt, a mondatok egymásba öltöttek, a mondanivaló furesán kuszált, az írás is ideges, helyenként alig lehetett az összeszaladt, dacos vonalak közül az értelmet kikaparni.

«Kedves Öcsém», írta az ismeretlen testvér, «bizonyára csodálkozol, hogy amikor huszonöt év után egyszer nincs erőm elnyesni a hazahúzó gondolataimat, ép hozzád fordulok, aki nem is ismeresz. Amikor utolszor láttalak, ugyanabban a fonottkosarú gyerekocsiban kapálódz-

tál, amelyet én hagytam az öcsémre s az öcsém rád, de mi az a kocsi, amikor egyetlen vonásomra sem emlékezel. Értelmetlen kis teremtés volt akkor. Amilyen közel éltél hozzám, olyan távol a gyötrelemtől, amely a szülői házból elzavart. De talán épen, mert te vagy az egyetlen megmaradt rokonom, aki azokban a napokban nem gondolkoztál s nem ítélteztél s így hozzám tartozol, anélkül, hogy véleményed lenne rólam, ezért fordulok hozzád.

Bizonyára nem nagy dolog a testvériség, ha ekkora táv, idő és ismeretlenség van a testvérek közt. Annyi mintha meghaltam volna. Vagy ez talán mégis csak kemény! Meghalni több, mint túlesni az óperencián. Hiszen valamiféle érzésed mégis csak lehet irántam. Ha a négy világtáj felé nézel, mégsem lehetsz egész bizonyos, hogy ez a negyedik, ahol én vagyok, nem tartogat-e számodra valamit. Lehet, hogy magam után ítélek s engem a magány rászoktatott az ilyen képzelgésre. Nekem mindig különös gondolat volt az, hogy valahol a világ másik felében nő, cseperedik valaki, akiről semmit sem tudok s mégis egy vér velem. A szüleimre kevesebbet gondoltam e huszonöt év alatt, mint tirátok, öccsémre, különösen Ferire és rád. Gyula már kamaszodott akkor s látszott, hogy miféle ember válik belőle. Ő már majdnem azok közé tartozott, akiket *ott hagytam*. De ti, Feri és te, rólatok nem tudtam semmi biztosat. Vesztettem-e valamit, amikor hátat fordítottam nektek? Amikor Feri halála hírért vettem, sírtam, mint a gyerek. Különös az ilyen magányos ember szíve s akkor már belényugodtam, hogy idekint nem szerzek új családot a régi helyett.

Azt kérdezed, hogyha ennyire vágytam utánatok, mért nem írtam előbb. De hát azért jöttem én át a tengeren, hogy veletek levelezsek? Ha az ember elgurdította valamerre magát, ne siránkozzék, hogy mért erre gurdította. Valahogy azt ne hidd rólam, hogy amióta idekint élek, csak felétek vágyakozom. Ezt a vágyakozást, ha volt is, én igen jól elkevertem más, életre való ösztönök közé. Örülök, hogy hátat fordítottam a szüleimnek s a szennynek, amelyben olyan ostobán evickéltem. Jó, hiszen igaz, abban, amit akkor a büszkeségem súgott, talán nem is volt igazam. Az ember esendő s vajjon rosszabb volt-e az én apám, mint a más apja. A vádban talán nem volt igazam, de a büszkeségben igen. Tehet-e az ember okosabbat a világ előtt, minthogy felveti a nyakát, így vagy úgy, de megköti magát és dacoskodik. Én csak egy amerikai szatócs vagyok, aki még azzal sem dicsekedhetem, hogy szegény maradtam. De azért hidd el, ehhez az oktalan büszkeséghez, ha valaki, én értek s nem az én hibám, hogy az élet, noha huszonöt éven át köpdöstem felé, néhány ezer dollárt hagyott a markomban. A dacosságom dobott át a tengeren s ideát sokszor sajnáltam, hogy nincs egy még nagyobb tenger, amelyen még egyszer átdobhatna. Persze megtanultam azóta egy s más praktikus humanitást, többek közt, hogy az ember esendő. De mondd, nem borzasztó-e mégis, hogy az én apám is esendő mert lenni s hogy én is esendő életre születtem?

Mindezt csak azért írom, hogy félre ne érts s nehogy valami nosztalgiát magyarázz belém. Én nagyon örülök, hogy így éltem, ahogy éltem. Ha Ferit megsirattam s a kelleténél többet gondoltam arra a fonnott kosarú kocsira, amelyben te égnek meresztett lábbal sivalkoddál, ez nem megbánás volt, csak a magány, amelyet tudatosan vállalunk, de néha mégis csak észreveszünk, hogy van. Ki tudja, talán sohasem kerül rá a sor, hogy ezt megírjam neked, ha a véletlen nem segít. Kitehettem-e magam annak, hogy levelet kapjak tőled? Egy levél s téged is úgy lát-lak, mint az apámat vagy Gyulát. Te vagy az utolsó rokonom s még mindig jobb egy ismeretlen öccsre gondolni, mint egy nagyon is megismertre. Hiszen láthatod, az egész semmi más, mint az öregedő ember szívfájdalma. Valakin át mégis csak oda akar tartozni, ahol fiatal volt. Semmiesetre sem írtam volna neked, ha a véletlen nem segít. Néhány hónap előtt azonban történt valami, ami nógat, bizgat : mégis csak meg kell ismernem az utolsó embert, akit szerethetek.

Tudnod kell, hogy én a cukrász-szakmában dolgozom. Cukrász-különlegességeket gyártok s adok át kisebb üzemeknek. Egy ilyen különlegességem, az Ovolin közismert a keleti államokban s a fagyaltkészítők közt is több készítményem forog. (Jegyezd meg : igen büszke lennék, ha az Ovolint én találtam volna fel. De nem az én találmányom, egy kivándorolt bécsi cukrásztól kaptam, aki azóta meghalt. Én előbb a könyvelője, majd a társa voltam s halála után a szabadalma is rászállt.) Nos, egyik üzleti utamon egy magyar fiatalemberrel utaztam együtt. Az illető emigráns volt s az amerikai magyarok közt gyűjtött a bécsi magyar kommunisták javára. Valami titkos küldetése is lehetett, de ezt nem firtattam. Bámulatosan jólétesült ember volt, én szívesen hallgattam, noha a gyűlöletét nem egészen tudtam megérteni. Egyszer csak rátért, hogy ő majdnem a pesti rendőrség kezébe került s micsoda furfanggal vágta ki magát. Beutaltatta magát a tébolydába s amíg a rendőrök kint keresték, ő mint szimuláns bent töltötte a legmelegebb huszonnégy órát. A részletekre nem emlékszem, én csak akkor kezdtem igazán odafigyelni, amikor a te neved csúszott az ajkára. Nem valami hizelgőn írt le, de még a tulajdon elbeszélése is inkább ellene vallott, mint ellened. Mért mondjam el, miről volt szó? Te jobban ismered az esetet, mint én, csak a fiatalember nevét kell megemlítenem. Szirmai-nak hívták, állítólag együtt katonáskodtatok. Én nem láttam egész tisztán azt a dolgot s nem is akartam faggatózni. Épen csak azt tisztáz-tam, te vagy-e az a Boda Zoltán, még a nevemet sem mondtam meg neki. De akárhogy volt is, bizonyos, hogy te akkor külön módon viselkedtél, ahogy mondani szokás : nemesen. Az a kommunista-ügynök, polgár-szentimentalizmusról fecsegett. Mi azonban, kint Amerikában tudjuk, mi a polgár-szentimentalizmus s ez nem volt az. Mindenesetre külön cselekedet volt s én örülök, hogy te külön vagy, bár nem látom egész tisztán akkori nagylelkűséged indokait. Mért örülök? Nálunk Magyarországon az emberek egy része époly menthetetlenül lesz külön,

mint a másik csirkefogó. S akármilyen ostoba dolog különnek lenni, mégis örülök, hogy az vagy, így talán megérted az én szökésemet is. Igen, a mi Szirmai barátunk elbeszélése óta nem úgy gondolok rád, mint ismeretlen öcsémre. Arcod van, kissé homályos arc, mint a cselekedet, amelyen át megismertelek, de mégis úgy gondolok rád, mint személyre s nem mint reménységre. Ez a homályos, félig értett nagylelkűség föltárta benned a testvért. Sokszor elgondolkozom, ha te is így vagy az én szökésemmel! Talán te is megérezted e szökésen át a testvért. Ez persze merő képzelgés s a közeledő öregkor szívfogása. De mondd, olyan ember vagy-e, akit a kétségbeesés sohasem akart átlódtítani a tengeren?

S ha igen, mért ne jönnél át, öcsém? Hiszen nem mondom, itt is emberek laknak s az élet itt is élet. Mégis ez világosabb világ. Kevesebb nyomás, kevesebb zavar, kevesebb akna. Én persze elnyűvödtem, amíg ember lett belőlem idekint. De ha valaki kijön ide s nem kell nyűvödni, az mégis csak más. Itt megőrizheti magát; nem lesz belőle sem dervis, sem melankóliás. Sokszor tünődöm, mivel narkotizálhatod te magad, ott a ti bozótmelletti világotokban? Forradalmár, iszákos, hívő? Minden jó szívnek meg kell rothadni ebben a világban, de odaát gyorsabb a rothadás. Hallom, orvos vagy. Mit akarsz? A legelőkelőbb tudományos intézetben biztosítok a számodra helyet. Buvárokodj s ne jusson eszedbe, hogy mások a levegőt pénzen veszik. Nézz magadba öcsém, gondolkozz, hogy amiben hiszel (mert bizonyosan hiszel valamilyen) való, szabad emberi értékek, vagy olcsó kábítószer. Énnekem lásd, már nincs erőm ahhoz az illuziótlan, derült szellemi élethez, amely itt kínálgatik. Nekem kell a régi dac, hogy nem állok szóba a szüleimmel. Nekem hangsúlyoznom kell, hogy boldog lennék, ha én találtam volna fel az Ovolint. Nekem fecsegnem kell távoli zugokról, ahol ismeretlen testvéreim cseperednek. De mindez különtség. Különtség, amelyet még odaátról hoztam. S az is különtség, hogy belőled valami mást csinálók. Holott nem is hiszek benne, hogy más lehetsz, mint én. De te ne törődj ezzel. Használd ki a különségemet, jöjj ide, tedd boldoggá magad (s egy kicsit engem is). Ha én annyi időt lehetnék, mint te! Jaj neked, ha nem értesz meg engem. Ölel szerető bátyád: Jani.»

Zoltán arra lett figyelmes, hogy anyja keze alatt megáll az elmosott evőeszközök csörgése. Ugyanazt a kést dörgölte már vagy öt perce s míg szeme a Zoltán ujjai közt morzsolódó papírra vezett, lelke azt kereste, ami a papíron túl volt. Nem mert szólani, de amikor a fiú felvetette a levélből a szemét s a két zavart tekintet összetévedt, az anya félreérthette Zoltán zavarát, hirtelen elsápadt s a kés reszketett a kezében, mint a cimbalomütő.

— Jani ráunt Amerikára, nyugtatta meg Zoltán. Még hánykolódik benne a dacosság, de ha hívjuk, hazajön.

— Egészséges? — lélekzett fel az anya.

— Hogyne, gazdag és egészséges — felelte Zoltán —, de azért nem adta oda a levelet. Gyöngédségből-e, mivel egy fiaszó sem állt

benne az anyjukról? Gyöngeségből-e, mert maga is birkózott még a tartalmával? Aznap este későn feküdt s még keményebbre taposta azt a kis mesgyét a ház mögött, ahol hajdan a napraforgók álltak. Másnap a következő levelet adta postára.

«Kedves Bátyám! Nagyon megörültem annak, hogy írtál. Kis diákkorom óta nem egyszer gondolkoztam az én tengerentúli bátyámon, akit a büszkesége hajtott el közülünk, de egészen elszakadni mégsem tudott, szüksége volt rá, hogy a tengerentúlról is segítsen és megalázzon minket. Ne vedd ezt szemrehányásnak! Hiszen a segítségnek és megaláztatásnak ez az összeszótt szüksége, a dac hiúságának s a szív hajlandóságainak ez a bizarr keveredése árulta el, hogy te is Boda vagy, sors és fájdalomszerinti testvér, akit táv és ismeretlenség sem tehet idegenné. Leveled ellentmondó, dacoló és mégis ellágyuló mondatai ismerősek nekem. Mintha egy másik, ki tudja hol s mikor élt életemre emlékeznek bennük.

Igazad van, bátyám: az élet különsséggé formálja azt a kis jót, amit az Isten belénk csöppentett. De vigyázzunk a szavakkal! Külön-ség-e minden, ami az élettől elkülönít? S ha az, rossz dolog-e különnek lenni? Vannak haszontalan különségek, amelyek nem mentik és nem dokumentálják az embert. Mások: a belékszorult nemesség csigaházai. Ki vagy te és ki vagyok én, ha az élet felől nézzük magunkat. Te átszöktél a tengeren, hogy huszonöt éven át idegen maradj ott kint s idegen légy itthon. Miért? Hogy megmutass valamit, amit sem ott, sem itt nem értenek s talán te magad sem értesz egészen. De te legalább Ovolint gyártottál és meggazdagodtál. Én azonban bevágtam az érvényesülés kapuit és kis ajtóit s itt élek a szüleim nyakán, mint kuruzsló. Van húsz-harminc barátom és tízszer annyi ellenségem s nehéz a szívem, mert húsz emberben több a nyomorúság, semhogy egy huszonegyedik megenyhíthetné. Az élet felől mi bizonyára különcök vagyunk. De nincsen-e valami, ami több mint az élet? Ki állítja, hogy a te büszke mozdulatod, amellyel első környezetet, a megmutatkozó életet visszautasítottad, ha oktalan volt is, nem abból a lázadásból kapta a szikrát, amely az emberiség legigazabb forradalma. Huszonöt éven át melengetted a te oktalan dacodat. Bizonyára volt valami gyönyörűség ebben az oktalanságban, amely képessé tett rá.

Nem helyeslem én a te életedet. De vajjon ki helyeselheti az enyémet? Csak az a belső elégtétel, amely az Isten hangja bennünk.

Ne hívj engem magadhoz bátyám, mert csak a boldogtalan ember kezdheti újra az életét. Igaz, kissé megremegtetett az ajánlatod. Nem azért, mert nagyon szerencsétlen vagyok itthon, hanem épen a túlnagy szerencsém miatt. Amikor az ember előtt nagyon kitisztul az élet, nagyon közel van hozzá a halál. Sokszor mondogattam, az életünk akkor kezdődik, amikor az életcéljaink elhagynak. De ha elhagytak, mért éljünk tovább? Érzem én, hogy minden élet a megtisztulásnak egy teljes és szabad pillanata felé tör, amelyen túl nincs oka foly-

tatódnia. Milyen kevesen érik el ezt a pillanatot! De nem fájdalmas-e túlkorán érní el? Tisztul és szűkül az életem, mintha egy piramison kúsznék egyre magasabbra. Maholnap itt a piramis csúcsa s nincs tovább. Talán jó volna elszökni innét, ahol oly rohamosan keresi végét az életem. Jó volna elkerülni a halált. De tehetem-e? Átplántálhatja-e az ember egy más sorsba magát? Húzódozás ez a keserű pohártól és sóhaj az utolsó kenet előtt. A sors eleinte széles lapály, amelyen tétova vízként szaladsz. De azután meredek meder, amelybe magad vágta be magad.

Ne várj te engemet bátyám, hanem én várlak téged. Nem lenne teljes a sorsod, ha öregedő belátásod vissza nem hajtana azokhoz, akiktől ifjú dacod elzavart. Itt vannak a mi agg szüleink. Gyere vissza s fogd szívedre bennük a gyámoltalan emberiséget, amely ellen felázadtál. Ölel szerető öcséd: Zoltán.»

Igy utasította vissza Boda Zoltán az ördög második ajánlatát.

Ugyanezen a télen, egy vasárnap délután átszalad az öreg Kovácsné unokája Zoltánért, hogy a néneje, a Juli rosszul van, egyre visítóz s nem tudni, mi baja. Ez volt az a vénlány, akinek a derekából Hetzel doktor szerint Zoltán szép szeme állatta ki a szaggatást. No, alighanem igaza lesz a pesti fogorvosnak, elunta magát a Juli s újból elővette a hisztéria.

Ahogy azonban a lehajtott fejét a Kovácsék konyhájába dugja, ki hámozza a krumplit a zsámolyon, ha nem Juli.

— Abban se halnak, amitől ilyen kényelmesen lehet krumplit hámozni, tréfálgozik Zoltán.

A férfihangra az öreg Kovácsné is kisurran a szobából, kirekeszti a legénykét, aki Zoltánért ment, még a konyha-függönyt is leereszti, hogy annál titokzatosabb legyen.

— Nem a Julinak van ám baja — suttogta rejtélyeskedőn. — Tetszik tudni, hogy én vasalni járok. Persze mindenütt elbeszélem, mikép épült fel az én lányom s magasztalom az ifiurat. Ez a Pákozdyné, mert azoknál is vasalok, különösen sokszor elkérdi, mondja csak Kovácsné, hogy is volt a Julival. Neki is van egy kis fia, talán tetszett hallani: a tavaszon lett meg, abba mióta csak él, úgy kell a lelket visszacsalogatni. Én biztatom, mutassa meg a kicsit a Boda Zoltánnak; ez segít rajta, ha lehet. De nem ő, mit szólna a férje. Mert tetszik tudni, hogy vannak ezek az urak, mind magát rágja. Mondom én, annyi baj, tolja ki ide egyszer a kisfiút, mintha csak sétálna s én átszalajtok a doktor úrért. Ha megkérdik, mit kerestt itt, hát a lányomnak hozott madeirázni valót, mert igen szépen kézimunkázik a Juli. Ő azt sem mondja, hogy igen s azt se, hogy nem. De ma csak itt terem. Indítom én az unokámat, szaladj Pali, a nénéd annyira van, majd megbolondul. Már ne is haragudjon rám, hogy hazudtam, de nem akartam, hogy hiába járjon szegény asszony.

— Hol van? Itt? — kérdezte Zoltán s mintha elfolyott volna a testéből a vér. — Zsibbadozva meredt az ajtóra, amely mögül egy

gyerek nyöszörgése hallatszott. A tavaszon beszélt utoljára Horváth Ilonkával, közvetlenül a lebetegedése előtt. Hova lett a hajdani féktelen mozgású lány? Mint boci, akibe már mélyesztik a kést s megegyszer fölveti rád a könyörgő szemét. Zoltán nem tudott szánandóbbat elképzelni, mint ez a vadóc Horváth Ilonka, akiből ilyen kókadtt Pákozdyne lett. S most a fia is beteg!

A kis, földszagú szobában, az ágyra kibontva, ott feküdt a hét-nyolchónapos csecsemő. Még mindig pólyás, hiszen alig valamicske szegény. Kék, mint a szilva, elég ránézni: súlyos szívbaj. Az asszony zavarában a pólyát babrálja, csak amikor az első pirulás rohamát legyőzte, fordul Zoltán felé.

— Nézze meg maga is, Zoltán. Laci letett róla, azt mondja jobb, ha most veszítem el; sosem lesz belőle ember.

Zoltán az ágy fölé hajolt s óvatos kézzel forgatta az Ilonka gyereket. Valami sok vizsgáltnivaló nem volt rajta, de ő azért elvégezte a szer-tartást, kérdéseket is vetett Ilonka felé. Arra lett figyelmes, hogy a válaszok egyre halkulnak s aztán egészen elakadnak. Hátrafordult. Ilonka egyik könyökével a szekrénynek dőlve állt ott, a pillái nagy könnytőcsában vergődtek s arcán is megindult a szív hóolvadása.

— Ilonka, fordult feléje Zoltán a végtelen részvét szemrehányá-sával.

Ilonka azonban nem bír magával s Zoltán mellére borul.

— Zoltán, én olyan boldogtalan vagyok.

Néhány percig csak Ilonka szipogása s a gyerek nyöszörgése hallik. Zoltán ott érzi a mellén ezt a meghalványodott, szenvedésben átfinomult arcot. A kezét, amellyel föl akarja emelni, forró könnyek bénítják meg. S csodálatos: amit sem a Hermannék színlelőadásán elcsattant csók, sem a népligetű éjtszaka, sem a józsefvárosi örömtanya nem lobbantathatott föl benne, e hozzá menekedett asszonyfej fölött, nyugodt férfi biztonságot érez. Ezt az asszonyt boldoggá tudná tenni. A tekintet, amelyet Pákozdy György menyasszonya azon a szilveszteri délutánon Zoltán és a maga jobbik élete felé küldött, a szenvedésben szerelemmé edződött s ez a vergődő, segélyt könyörgő szerelem volt az, amely Zoltán ifjúsága zavarát megtörte. Mégsem a szerelemtől ütötte el őt az élet, csak azoktól a szerelmektől, amelyek idáig elébe jöttek. Nem az életből kivetett ő, csak az élettől megőrizett. Nem csonka, csak tartóztatott.

Egy pillanatig úgy állt e drága asszony felett, hogy most mindjárt ölbe kapja, kitépi őt a családjából, magával viszi, ki tudja hová, talán a bátyja szabad Amerikájába. Elfogadja az új sorsot s lesz férj és apa.

Mindez azonban csak egy pillanatig tartott. Aztán visszatért belé az igazi sorsa s fölmeredt körülötte a meder, amelybe maga vágta bele magát. Megcsókolta Ilonka haját s lebecsájtotta karjáról a kezét. Ez a csók az időtlen testvériség csókja volt. Egyszerre fegyverezte le

a követelő szerelmet s a bénaságnak azt az önvádját, amely Zoltán lelke legalján még megmaradt.

Ilonka csalódottan s mégis megkönnyebbülten vitte haza halálra ítélt gyermekét. Zoltán pedig ott ült a zsellér-konyha zsámolyán s míg a két asszonnal beszélgetett, a maga nehéz és mégis végkép föl-szabadult szívét szorongatta. Immár kitéríthetetlen ez a szív.

Az ördög utolsó kísértése is csődöt vallott s Zoltán a találgát követő tavaszon kiköltözött az emberek közül. A szőlőhegyen, Boda János pincéjében töltötte utolsó hónapjait.

(Vége a második résznek. Folyt. köv.)

Németh László.

ROMÁNC.

*Más azt hitte: gögös király —
s úgy állt meg a lábainál.*

*De én láttam, ó én láttam,
hogy csóktalan koldus-társam.*

*És rám ismert szemmel ő is:
Van hát koldus-királynő is! . . .*

*Sugár indult, sugár villant —
királyságunk összecsillant.*

*Szó nem kellett, szó nem mondta,
nőtt a csendünk, nőtt naponla.*

*Növő csendünk egyre szebb lett —
kék vizében rózsá lengett.*

*Feljebb menni nem lehetett —
értük már a fellegetket . . .*

*Mozdulatba, görcsös szódba:
lezuhantunk csillagmódra.*

*Hullott csillag csillagfényt veszi:
kihült fényünk hideg érc lett.*

*Bús hercegnő, bukott király,
Isten hűvös lábainál . . .*

Nagy Emma.